

ارزش فرزند از دیدگاه زوجین جوان و رابطه آن با باروری*

(مطالعه موردی شهرستان بهشهر)

دکتر حسین محمودیان**

محمدرضا پوررحیم***

چکیده

موضوع اصلی پژوهش حاضر، ارزش فرزند از دیدگاه زوجین جوان می باشد که با دسته بندی عوامل بر مبنای فواید و هزینه های ناشی از داشتن فرزند و برحسب تأثیر عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی، جمعیتی و روانی به ارزش گذاری می پردازد و رابطه عوامل فوق و ارزش فرزند را بر باروری مورد بررسی قرار می دهد.

روش تحقیق بصورت پیمایشی بوده و اطلاعات آن به وسیله پرسشنامه از یک نمونه ۳۳۰ نفری، شامل ۱۵۹ زن و ۱۷۱ مرد در شهرستان بهشهر جمع آوری گردیده است.

یافته های این بررسی نشان می دهد که در جامعه مورد مطالعه نحوه ارزش گذاری فرزند از دیدگاه مرد و زن متفاوت است. توجه زنان به محدودیتها و فرصتهای از دست رفته و فواید عاطفی ناشی از داشتن فرزند بیش از مردان بوده و از نظر آنان اجتناب از تک فرزندی و ماندگاری فرزند حائز اهمیت است و این اهمیت بیش از مردان بوده و از نظر آنان اجتناب از تک فرزندی و ماندگاری فرزند بیش از مردان اهمیت داشته است.

با افزایش عواملی چون سن ازدواج، میزان تحصیلات و درآمد خانواده، فواید ناشی از داشتن فرزند کاهش می یابد. گرایش به تأمین رفاه مادی و توجه به کیفیت و سطح زندگی فرزند، هزینه های ناشی از داشتن فرزند را افزایش می دهد. نحوه ارزش گذاری فرزند و ویژگیهای اقتصادی، اجتماعی و روانی افراد با تعداد فرزندان مورد تقاضا رابطه معناداری دارند.

واژگان کلیدی

ارزش فرزند، فواید عاطفی، کسب هویت، تکامل و توسعه خود، فرصت های از دست رفته

---

*- این مقاله قسمتی از طرح پژوهشی توسعه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران با همین عنوان می باشد.

**- عضو هیئت علمی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران

***- کارشناس ارشد جمعیت شناسی (مدرس دانشگاههای مازندران)

مقدمه

روند رشد جمعیت در قرن بیستم، خصوصاً در کشورهای در حال توسعه چون ایران، موجب مشکلات و نارسائیهای فراوانی گردیده است. یکی از عوامل اساسی در رشد جمعیت میزان باروری است که در سه دهه اخیر این میزان در کشور ما متغیر بوده است:

- کاهش میزان باروری بعد از یک دوره طولانی باروری در سالهای قبل از انقلاب اسلامی

- افزایش سریع میزان باروری در دهه اول بعد از انقلاب اسلامی

- کاهش تدریجی میزان باروری بعد از دهه اول بعد از انقلاب اسلامی

بی تردید عوامل زیادی در تغییرات میزان باروری مؤثر بوده که یکی از این عوامل ارزش فرزند در نزد والدین می باشد. به بیان دیگر نحوه ارزش گذاری فرزند که خود ناشی از ساخت جامعه، خانواده و ویژگیهای روانی - اجتماعی زوجین بوده در میزان باروری مؤثر است. بنابراین توجه به علل تغییر میزان باروری در سطح خرد^۱ جهت اجرای موفقیت آمیز سیاستهای تنظیم خانواده اهمیت خاصی می یابد. خصوصاً آنکه تقریباً اکثر مطالعات قبلی در مورد علل باروری مربوط به متغیرهای در سطح کلان^۲ بوده و به انگیزه ها، ارزشها و آرزوهای والدین در مورد فرزند که به تصمیم گیری آنان در رفتار باروری اثر می گذارد، کمتر توجه شده است. مطالعه حاضر سعی می کند رفتار باروری را در سطح خرد (خانواده) مورد بررسی قرار دهد تا عوامل مؤثر بر ارزش فرزند شناخته شوند و آنگاه به توصیف و تبیین انگیزه هایی بپردازد که افراد جامعه را جهت فرزند آوری یا کنترل موالید ملزم می کند.

مبانی نظری

فرزند آوری یک ضرورت اجتماعی و بیولوژیکی است. گونه های انسانی از طریق فرزندان مذهب، ملیت، ارزشها و سنت هایشان را تداوم می بخشند و با انتقال آنها به فرزندانشان میراث فرهنگی و ژنتیکی خود را حفظ می کنند. بنابراین نقطه اوج ارزش فرزند بقاء نسل و استمرار بشریت است به همین جهت جامعه اهمیت خاصی برای فرزند آوری و پرورش آنها قائل است و تشویق و تنبیه های کافی در جهت تنظیم این وظیفه

1 - Micro level

2 - Macro level

برای والدین به وجود می‌آورد (آقاجانیان، ۱۳۶۴: ۲-۱). در سطح خانواده نیز داشتن فرزند دارای اهمیت می‌باشد زیرا فرزندان ارزشهای مختلفی برای والدین فراهم می‌نمایند که این ارزشها تحت تأثیر عوامل مختلفی از جمله شرایط اقتصادی - اجتماعی والدین و جامعه آنها ابعاد گوناگونی خواهد داشت. در زمینه ارزش فرزندان با توجه به اهمیت و گستردگی ابعاد آن در سطح جامعه و خانواده نظریات متفاوتی ارائه شده است: در تئوریهای جامعه شناختی، ارزش فرزند برحسب خصوصیات جامعه و نهادهای موجود در آن توضیح داده می‌شود. این نهادها شیوه زندگی و مقررات و ضوابط حاکم بر رفتار انسان را در تمامی زمینه های حیاتی و از جمله ارزش فرزند مشخص می‌کنند. به زعم جامعه شناسان نگرش و رفتار انسان با معیارهایی که در جامعه مشاهده می‌شود، هم‌نواپی دارد. از اینرو ساختار اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جامعه تا حدود بسیاری تعیین کننده ارزش فرزند است (عزیز خانی، ۱۳۷۶: ۴۷).

در تئوریهای اقتصادی رفتار باروری خانواده ها متأثر از رفتار اقتصادی ایشان است. همانگونه که خانواده ها در زمینه اقتصادی در مورد گزینش یک کالا تصمیم می‌گیرند به همان نحو با توجه به میزان درآمد و هزینه های فرزند در مورد داشتن فرزند تصمیم می‌گیرند (بهند^۱، ۱۹۸۸: ۲۸۲). از نظر لیبنشتاین^۲ منفعت یا عدم منفعت اقتصادی عاملی جهت تصمیم گیری والدین در مورد فرزند می‌باشد. از نظر وی سه نوع منفعت و دو نوع هزینه در مورد فرزندان وجود دارد:

الف) منافع فرزند

- کالا بودن فرزند به عنوان یک منبع لذت برای والدین

- نیروی کار قلمداد شدن فرزند

- تأمین و نگهداری والدین در سنین کهولت یا وضعیت های دیگری مثل بیماری یا از کارافتادگی

ب) هزینه های فرزند

۱- هزینه های مستقیم: هزینه های نگهداری و مراقبت های مختلف از فرزند تا زمانی

که به مرحله منفعت اقتصادی برسند.

۲- هزینه های غیرمستقیم؛ مربوط به فرصت هایی است که به خاطر پرورش فرزند از دست می رود (فرزادسیر، ۱۳۷۱: ۳۲).

مایکل تودارو اشاره دارد که فرزندان در جوامع سنتی دارای منافع بسیاری جهت والدین خود هستند از جمله:

- فرزندان بیشتر به مثابه قدرت افزونتر برای سرپرست خانوار هستند.
- فرزندان از لحاظ کار در مزرعه، تولید محصولات، حمل و نقل ظروف آب و سوخت و انتقال پیامها و نگهداری از فرزندان کوچکتر و مراقبت از گله اهمیت دارند.
- فرزندان از والدین خود در سنین پیری و ناتوانی سرپرستی می کنند (تودارو، ۱۳۷۰: ۷۷).

کالدول^۱ با ارائه «نظریه جریان ثروت بین نسلی»^۲ معتقد است که منافع اقتصادی ناشی از فرزند در جوامع سنتی و توسعه یافته متفاوت است. از نظر وی در جوامع سنتی جریان ثروت از فرزند به سوی والدین است. به بیان دیگر این فرزندان هستند که به والدین خود منفعت می رسانند و به همین دلیل در این جوامع فرزند اهمیت دارد در صورتی که در جوامع توسعه یافته به سبب عمومیت یافتن آموزش، ممنوعیت اشتغال فرزندان خردسال، عدم وابستگی والدین در سنین پیری به فرزند به دلیل وجود مقررات تأمین اجتماعی، بیمه، بازنشستگی و... منافع کمتری از سوی فرزندان به والدین انتقال می یابد در نتیجه فرزندان به عنوان عنصر اقتصادی اهمیت خود را از دست می دهند و از آن طرف هزینه های نگهداری فرزند افزایش می یابد (محمودیان، ۱۳۷۸).

تئوری پردازان اقتصادی - اجتماعی معتقدند که تنها عوامل اقتصادی نمی توانند تعیین کننده ارزش فرزند و رفتار باروری باشند بلکه عوامل دیگری از جمله عوامل اجتماعی نیز مؤثرند. به نظر ایسترلین^۳ علاوه بر درآمد و هزینه های فرزند، منافع اجتماعی، سلیقه ها و علائق خانواده، تقاضا برای فرزند را تحت تأثیر قرار می دهد (بهند، ۱۹۸۸: ۴-۲۸۲). دومونت^۴ معتقد است که اگر ارزش فرزند موجب ارتقاء منزلت اجتماعی والدین شود، فرزند ارزشمند شده و میل به داشتن آن افزایش می یابد (بهند، ۱۹۸۸: ۲۷۶).

1 - J. Caldwell

2 - Inter generational wealth flows theory

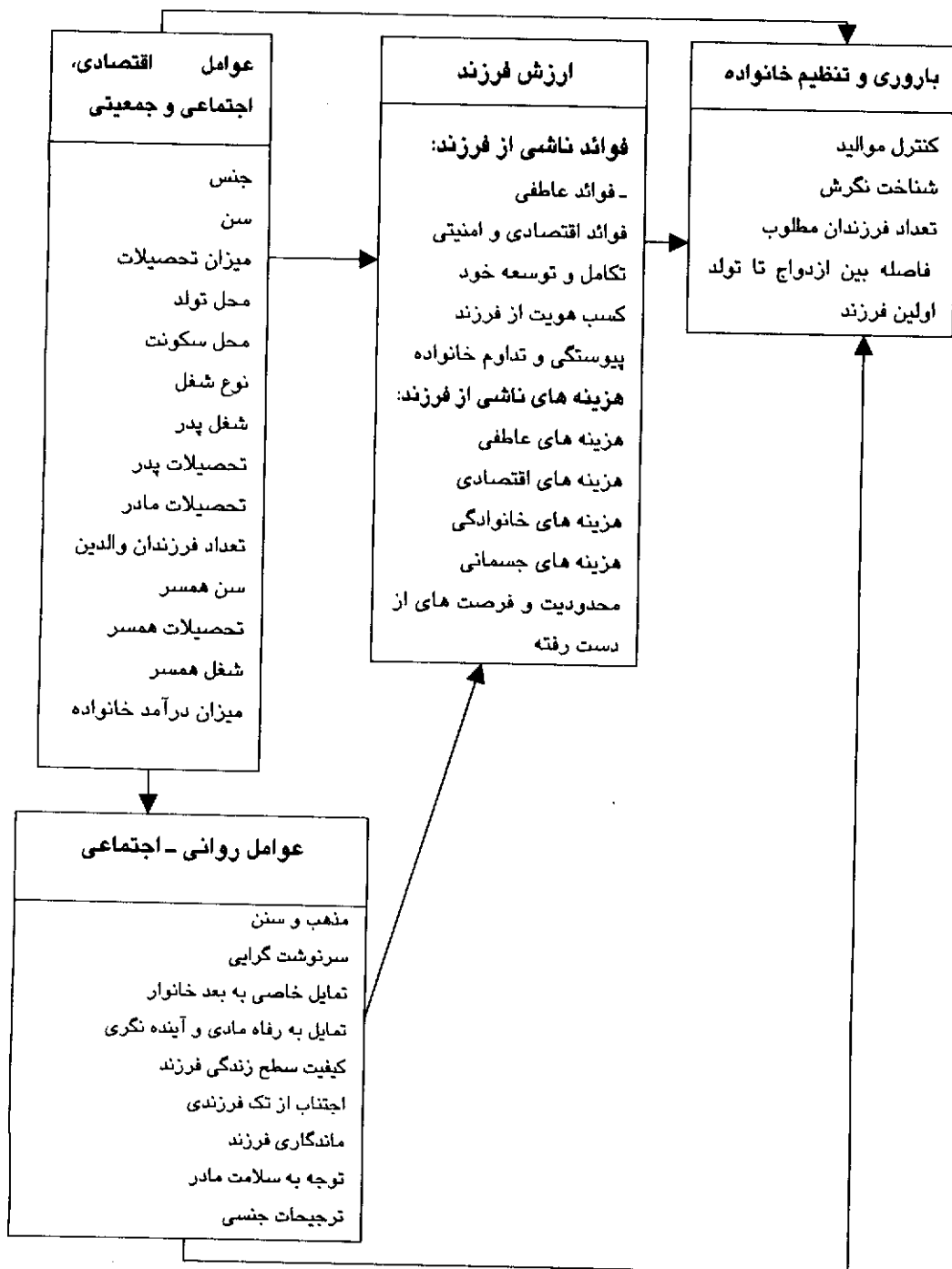
3 - R. Easterlin

4 - A. Doumont

فاوست^۱ معتقد است که نوسازی محیط (در اثر تحصیلات، وسایل ارتباط جمعی و ...) موجب نوساختن گرایشها و ارزشهای فرد شده و رفتار و شیوه زندگی وی را تغییر می دهد. در نتیجه خانواده گرایی تضعیف گشته و میل به زندگی مرفه تر، حفظ سلامت جسمانی و روانی افزایش می یابد. از این رو نزد چنین والدینی به دلیل فشارهای مادی، روانی و جسمانی که فرزند در زندگی ایجاد می نماید، ارزش فرزند کاهش می یابد (گرف^۲، ۱۹۷۹: ۱۲۲-۱۱۹).

در تئوریهای روان شناختی، احساسات روانی تعیین کننده ارزش فرزند هستند. لوئیز و مارتین هافمن معتقدند که فرزند با حضور خود وضعیت بزرگسالان به خصوص زنان، را تأیید نموده و به آنان هویت اجتماعی بخشیده و موجب پیوند آنان با جامعه می شوند. از نظر آنان فرزندان علاوه بر کسب اعتبار والدین موجب نجات آنان از تنهایی، ایجاد سرور و نشاط در زندگی، رشد شایستگی و صلاحیت و کسب شخصیت آنان می شوند (رئیسی به نقل از هافمن، ۱۹۷۳: ۶۲-۴۶). فرید من و دیگران معتقدند که فرزند وابستگی زوجین را نسبت به هم افزایش داده و موجب کاهش عدم اطمینان در زندگی زناشویی می شود. از نظر آنان داشتن فرزند انگیزه لازم را برای موفقیت در زندگی ایجاد می نماید (فریدمن و دیگران، ۱۹۹۴: ۳۹۴).

با توجه به اینکه هریک از تئوریهای مطرح شده جنبه ای از ارزش فرزند را مدنظر قرار داده و به تنهایی قادر به تبیین جامع آن نیستند، در این پژوهش از ترکیب دیدگاههای مطرح شده یک مدل تحقیقی شکل گرفت تا با استفاده از آن جوانب متفاوت ارزش فرزند و رابطه آن با باروری مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد.

نمودار ۱- مدل تحقیق

روش شناسی

در این پژوهش برای رسیدن به اهداف تحقیق و آزمون فرضیه ها از روش پیمایشی^۱ با تکنیک جمع آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه استفاده گردیده است. از ۷۶ سؤال پرسشنامه، ۱۸ سؤال متغیرهای روانی - اجتماعی مؤثر بر ارزش فرزندان و ۲۹ سؤال نگرش جامعه در مورد فوائد و هزینه های ناشی از فرزندان را در قالب گویه هایی در طول یک طیف ۵ قسمتی از نوع لیکرت مورد ارزیابی قرار می داد. بعضی از متغیرها (فوائد و هزینه های فرزندان) ترکیبی بوده و از مجموع چند شاخص تشکیل شده اند.

جامعه آماری به تعداد ۲۸۰۰ نفر شامل افرادی بوده است که جهت مجوز قانونی ازدواج به مرکز مشاوره ازدواج شهرستان بهشهر مراجعه نموده اند. این انتخاب با توجه به اهداف درازمدت محقق برای مطالعه رفتار باروری پس از چند سال و دسترسی آسان صورت گرفته است. پس از مشخص نمودن پیش برآورد واریانس و دقت احتمالی مطلوب با استفاده از روش کوکران حجم نمونه تعیین و ۳۳۰ نفر به صورت تصادفی انتخاب شدند و واحد تحلیل، مطالعه فرد بوده است.

یافته ها

۵۲ درصد جامعه نمونه را مردان با میانگین سن ازدواج ۲۲/۱ سال و ۴۸ درصد را زنان با میانگین سن ازدواج ۱۹/۷ سال تشکیل می دهند. از نظر میزان تحصیلات ۱۸ درصد کمتر از راهنمایی، ۲۸ درصد در سطح راهنمایی، ۲۸ درصد در سطح متوسطه و دیپلم و ۱۶ درصد آنان بالاتر از دیپلم می باشند. ۴۲ درصد آنان در روستا و ۵۸ درصد آنان در شهر متولد شده اند. از نظر اشتغال ۳۲ درصد بیکار و خانه دار، ۲۴ درصد مشغول به تحصیل، ۲۱ درصد دارای مشاغل آزاد، ۱۳ درصد کارمند و ۱۰ درصد کشاورز و دامدار می باشند. در جامعه نمونه ۵۵ درصد بین ۵۰-۰ هزار تومان، ۳۳ درصد بین ۱۰۰-۵۱ هزار تومان و ۱۲ درصد بالاتر از ۱۰۰ هزار تومان کل درآمد خانواده شان بوده است. ۱۰ درصد جامعه نمونه در خانواده های کمتر از ۴ فرزند و ۳۵ درصد در خانواده های ۴-۵ فرزندی و ۵۵ درصد در خانواده های بیش از ۵ فرزند بزرگ شده اند.

جهت بررسی تأثیر متغیرهای مستقل بر ارزش فرزندان رابطه عوامل اقتصادی، اجتماعی با متغیر وابسته در محک آزمون قرار گرفت. نتایج پژوهش گویای آن است که

در جامعه مورد مطالعه، مردان و زنان بطور متفاوت فرزند را ارزش گذاری می نمایند. براساس جدول شماره ۱ تفاوت معناداری در میانگین ارزش گذاری فرزند از سوی زنان و مردان وجود دارد و زنان بیش از مردان به این عوامل توجه نشان می دهند. در تبیین توجه زنان به فوائد عاطفی ناشی از فرزند می توان اظهار نمود به دلیل ساختار جامعه ایران که امکان گذران اوقات فراغت برای زنان در بیرون از منزل کمتر وجود دارد و زنان بیشتر اوقات خود را در خانه می گذرانند، آنان برای رهایی از تنهایی و پرکردن اوقات فراغت خود بیش از مردان به فوائد عاطفی ناشی از فرزند (شادی و سرگرمی ناشی از فرزند، فرزند به عنوان یاور تنهایی و پرکردن اوقات فراغت) توجه دارند. از سوی دیگر زنان محدودیتها و فرصت های از دست رفته ناشی از فرزند را بیشتر از مردان ارزیابی نموده اند که این امر ناشی از ارزشها و باورهای اجتماعی حاکم در مورد نقش مادر در تربیت و نگهداری فرزند می باشد. براساس این الگوها زنان باید بیش از مردان فرصت های زندگی خود را در اختیار فرزندان قرار دهند و همین مسأله موجب می شود آنان فرصت کمتری برای اشتغال، تحصیلات بالاتر، تفریحات و... داشته در نتیجه محدودیت ها و فرصت های از دست رفته برای زنان بیشتر از مردان می باشد. همچنین زنان بیش از مردان به ماندگاری فرزند (نگرانی ناشی از فوت فرزند) و اجتناب از تک فرزندی (داشتن فرزند دیگر به عنوان یارو همدم فرزند) توجه داشته اند. در تبیین این موضوعات می توان ادعان نمود که اولاً برای استحکام موقعیت زناشویی، فشارهای اجتماعی جهت اجتناب از تک فرزندی برای زنان بیشتر از مردان است، ثانیاً همانگونه که پل هریسون اشاره دارد زنان به دلیل عدم دسترسی به کار خارج از خانه و نداشتن منبع درآمد مستقل می توانند با اجتناب از تک فرزندی موقعیت خود را در سنین پیری و کهولت بهبود بخشند (هریسون، ۱۳۶۴: ۲۷۰).

جدول شماره ۱- میانگین نمرات بعضی از متغیرهای وابسته برحسب جنس

متغیرهای وابسته	میانگین زنان	میانگین مردان
فوائد عاطفی ناشی از فرزند*	۱۲/۸۴	۱۲/۴۶
محدودیت ها و فرصت های از دست رفته**	۶/۹۳	۶/۷۶
اجتناب از تک فرزندی**	۶	۵/۲
ماندگاری فرزند**	۴/۹	۴/۳

** معنی داری در سطح $P < 0.01$

* معنی داری در سطح $P < 0.05$

براساس یافته های تحقیق که در جدول شماره ۲ آمده است با افزایش سن ازدواج فوائد ناشی از فرزند کاهش می یابد. در این زمینه می توان اشاره نمود که با افزایش سن ازدواج احتمالاً افراد از سطح تحصیلات و موقعیت اقتصادی، اجتماعی بالاتری برخوردار می شوند. در نتیجه کمتر به فوائد اقتصادی و امنیتی ناشی از فرزند (کار فرزندان در خانه، بازار، مشارکت در درآمد و نگهداری از والدین در سنین کهولت - بیماری یا از کارافتادگی) توجه دارند و احساس لیاقت، شایستگی، پذیرفته شدن به عنوان عضو کامل اجتماع (توسعه و تکامل خود) را نه از طریق فرزند بلکه از طریق موقعیت های اقتصادی، اجتماعی خود کسب می کنند، علاوه بر آنکه افزایش سن ازدواج موجب می گردد که افراد تجربیات لازم را در چگونگی گذران زندگی بدست آورند. در نتیجه آن دسته از هزینه های ناشی از فرزند که احتیاج به تجربه زندگی دارد (هزینه های خانوادگی، جسمانی و عاطفی ناشی از فرزند) با افزایش سن کاهش می یابد.

جدول شماره ۲- ضریب همبستگی بین سن ازدواج با متغیرهای ارزش فرزند

متغیرهای ارزش فرزند	فوائد کلی ناشی از فرزند	فوائد اقتصادی و امنیتی	فوائد فرزند در تکامل و توسعه خود	هزینه های عاطفی ناشی از فرزند	هزینه های خانوادگی ناشی از فرزند	هزینه های جسمانی ناشی از فرزند
سن ازدواج	-.۱۶۶*	-.۱۷۳*	-.۱۶۳*	-.۱۳۰*	-.۱۴۸**	-.۱۲۷*

* معنی داری در سطح $P < ۰/۰۵$ ** معنی داری در سطح $P < ۰/۰۱$

براساس جدول شماره ۲ میزان تحصیلات در ارزش گذاری فرزند مؤثر می باشد. از نظر فاوست کسانی که تحصیلات و سواد بیشتری دارند، شهرنشین تر بوده و عمدتاً از وسایل ارتباط جمعی بیشتری برخوردارند. بنابراین ویژگیهای اساسی یک فرد مدرن را دارا می باشند. از نظر وی گرایشها، طرز تلقی ها، ارزشها و رفتارهایی که فرد حین تحصیلات می آموزد با تجارب بعدی زندگی او در تعامل می باشد و در مجموع گرایش کلی برای داشتن فرزند کمتر را ایجاد می کند (گرف، ۱۹۷۹: ۱۲۲-۱۱۹). همچنین با افزایش تحصیلات طرز تفکر و نگرش خاصی نسبت به کیفیت و امکانات زندگی در افراد بوجود می آید که براساس آن از یک سو فراهم آوردن امکانات بهتر برای ارتقاء سطح زندگی فرزند مطرح می گردد که با افزایش هزینه های اقتصادی همراه است و از سوی دیگر فرزند با ایجاد محدودیت هایی که جهت اجرای علائق فردی بوجود می آورد، موجب کاهش کیفیت زندگی شخص می شود و به همین دلایل با افزایش تحصیلات، محدودیت ها و فرصت های از دست رفته و هزینه های ناشی از فرزند افزایش می یابد.

جدول شماره ۳- ضریب همبستگی بین میزان تحصیلات با متغیرهای ارزش فرزند

متغیرهای ارزش فرزند	فوائد کلی ناشی از فرزند	هزینه های ناشی از فرزند	فوائد اقتصادی و امنیتی	فوائد فرزند در تکامل و توسعه خود	هزینه های اقتصادی ناشی از فرزند	محدودیتها و فرصتهای از دست رفته
میزان تحصیلات	۰/۲۶۲**	۰/۳۴۹*	۰/۱۷۴*	۰/۱۵۹*	۲۵۲**	۱۶۳*

* معنی داری در سطح $P < 0.05$ ** معنی داری در سطح $P < 0.01$

براساس داده های جدول شماره ۴ میزان درآمد خانواده با فوائد ناشی از فرزند رابطه معکوس دارد. از نظر هریسون داشتن امکانات مادی وابستگی والدین را به فرزند از جهت حمایت های اقتصادی و غیر اقتصادی در ایام درماندگی و پیری می کاهد (هریسون، ۱۳۶۴: ۲۸۵). در نتیجه با افزایش درآمد، فوائد اقتصادی و امنیتی فرزند کاهش می یابد. از سوی دیگر فرزند در پیوستگی و تداوم خانواده در همه گروههای اقتصادی، اجتماعی جامعه بطور یکسان عمل نمی کند. احتمالاً عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در خانواده های با درآمد بالا نقش فرزند را در تداوم و پیوستگی خانواده کاهش می دهد. به بیان دیگر درآمد به عنوان یک عامل جانشینی در این مورد عمل می کند.

جدول شماره ۴- ضریب همبستگی بین میزان درآمد خانواده با متغیرهای ارزش فرزند

متغیرهای ارزش فرزند	فوائد کلی ناشی از فرزند	فوائد اقتصادی و امنیتی ناشی از فرزند	فوائد ناشی از فرزند در پیوستگی و تداوم خانواده
درآمد	۰/۳۶۶**	۰/۲۲۱**	۰/۱۲۷*

* معنی داری در سطح $P < 0.05$ ** معنی داری در سطح $P < 0.01$

جهت بررسی همزمان متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته از ۸ مدل رگرسیونی چند متغیره با روش گام به گام^۱ استفاده گردید. در مدل ۱ رابطه متغیرهای مستقل اقتصادی، اجتماعی، جمعیتی و در مدل ۲ رابطه متغیرهای روانی، اجتماعی با فوائد ناشی از فرزند مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت که نتایج آن در جدول شماره ۵ آمده است. همانگونه که مشاهده می شود متغیرهای مستقل مدل ۱ و ۲ در متغیر وابسته تأثیر معناداری دارند. ضریب همبستگی چندگانه (R) بین فوائد ناشی از فرزند با متغیرهای مدل یک ۰/۵۱۸ و با متغیرهای مدل دو ۰/۹۲۷ است. ضریب (R^2) در مدل یک ۰/۳۶۸ و در مدل

و ۰/۸۶ می باشد که نشان می دهد ۰/۲۶ و ۰/۸۶ واریانس فواید ناشی از فرزند در یک ترکیب خطی به وسیله متغیرهای مدل یک و دو تبیین می شوند و ۰/۷۳ و ۰/۱۴ باقیمانده ناشی از دیگر متغیرهای خارج از این دو مدل می باشد. در مدل یک میزان درآمد خانواده و میزان تحصیلات با فواید ناشی از فرزند رابطه معکوس و بقیه متغیرهای باقیمانده در مدل ها با فواید ناشی از فرزند رابطه مستقیم دارند.

جدول شماره ۵- ضرایب رگرسیون برای تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر فواید ناشی از فرزند

متغیرهای مستقل	ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تعیین	F	متغیرهای باقیمانده در معادله	Beta
متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی	۰/۵۱۸	۰/۲۶۸	**۲۹/۷۲۶	میزان تحصیلات محل سکونت	** -/۱۹۰ * /۱۵۲ * /۱۲۸
متغیرهای روانی اجتماعی	۰/۹۲۷	۰/۸۶۰	**۱۵/۳۴۰	میزان درآمد خانواده	** -/۲۸۰
				ماندگاری فرزند اجتناب از تک فرزندی	* /۱۲۸ ** /۲۲۲

** معنی داری در سطح $P < ۰/۰۱$

* معنی داری در سطح $P < ۰/۰۵$

در مدل ۳ و ۴ رابطه متغیرهای مستقل با هزینه های ناشی از فرزند مورد بررسی قرار گرفت که نتایج آن در جدول شماره ۶ آمده است. همانگونه که مشاهده می شود بین تمایل به رفاه مادی و آینده نگری و توجه به کیفیت سطح زندگی فرزند با هزینه های ناشی از فرزند رابطه مستقیم وجود دارد. بررسی های جامعه شناختی نشانگر آن است که با نوسازی اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ارزشها و نگرشهای انسان هم تغییر می کند و میل به آینده نگری و معقولیت در زندگی مادی بوجود می آید. به نظر می رسد تحولات و دگرگونیهای که در جامعه ایران بعد از انقلاب اسلامی رخ داده روند تبدیل جامعه سنتی ایران را به جامعه غیرسنتی تسریع کرده است. باتمامور در مورد نتایج دگرگونی جوامع سنتی به غیرسنتی می گوید: «آرزو و تمایل به ارتقاء سطح زندگی و نیازهای جدیدی که با میل به داشتن فرزند رقابت می کند زمینه لازم برای تغییر گرایش مردم به داشتن خانواده های کوچکتر را فراهم می سازد. عامل دیگر بالارفتن استانداردهای مربوطه به مراقبت والدین از فرزند و فراهم نمودن امکانات لازم برای ارتقاء سطح زندگی فرزندان است که تنها از طریق محدود ساختن تعداد فرزندان، هر کودکی امکان می یابد از کاملترین فرصت ها جهت اعتلاء در سلسله مراتب اجتماعی بهره مند گردد» (باتامور، ۱۳۵۷: ۹۱-۹۰).

جدول شماره ۶- ضرایب رگرسیون برای تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر هزینه های ناشی از فرزند

متغیرهای مستقل	ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تعیین	F	متغیرهای باقیمانده در معادله	Beta
متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی	۰/۴۹۵	۰/۲۴۵	**۲۵/۲۳۹	جنس	-۰/۲۲۲**
				میزان تحصیلات	-۰/۲۸۸**
				میزان تحصیلات همسر	-۰/۲۰۶**
متغیرهای روانی اجتماعی	۰/۴۳۸	۰/۱۹۱	**۲۵/۲۳۹	میل به داشتن خانواده بزرگ	-۰/۲۶۲**
				تمایل به رفاه مادی و آینده نگری	-۰/۲۱۳**
				توجه به کیفیت سطح زندگی فرزند	-۰/۱۶۶*

** معنی داری در سطح $P < ۰/۰۱$

* معنی داری در سطح $P < ۰/۰۵$

به منظور تعیین میزان تأثیر گذاری متغیرهای مستقل بر تعداد فرزندان مورد تقاضا (مطلوب) دو مدل رگرسیونی ایجاد گردید که نتایج آن در جدول شماره ۷ آمده است. همانگونه که مشاهده می شود متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته تأثیر معناداری دارند. محل سکونت و تعداد فرزندان والدین با تعداد فرزندان مطلوب رابطه مستقیم دارند. به بیان دیگر متولدین روستا و افراد پرورش یافته در خانواده های پر اولاد خواهان فرزند بیشتری هستند. رفتارهای اجتماعی از جمله باروری در طی مراحل اجتماعی شدن فرد در جامعه شکل می گیرد. شخصی که در جامعه روستائی پرورش یافته است، الگوها و رفتارهای باروری خود را برحسب نیازهای جامعه روستائی تطبیق می دهد. او پس از مهاجرت به شهر نیز تا حدی این الگوها را حفظ می کند. در مقابل در یک جامعه شهری فرد طی اجتماعی شدن یاد می گیرد که مشکلات و مسائل زندگی در یک جامعه شهری با یک خانواده پرجمعیت سازگاری ندارد (آقاجانیان، ۱۳۶۴: ۱۰۶). از این رو تعداد فرزندان والدین با تعداد فرزندان مطلوب همبستگی مستقیم دارد.

جدول شماره ۷- ضرایب رگرسیون برای تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر تعداد فرزندان مطلوب

Beta	متغیرهای باقیمانده در معادله	F	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه	متغیرهای مستقل
-۰/۲۱۲** ۰/۱۱۸* ۰/۱۴۶* ۰/۱۲۴*	میزان تحصیلات محل سکونت تعداد فرزندان والدین میزان تحصیلات همسر میزان درآمد خانواده	۲۵/۷۲۹**	-۰/۲۸۴	-۰/۵۳۲	متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی
-۰/۲۲۸** ۰/۱۷۰* ۰/۳۳۵**	توجه به کیفیت سطح زندگی فرد ماندگاری فرزند اجتناب از تک فرزندی	۶۶/۳۹۸**	-۰/۳۷۹	-۰/۶۱۶	متغیرهای روانی اجتماعی

** معنی داری در سطح $P < ۰/۰۱$ * معنی داری در سطح $P < ۰/۰۵$

جهت بررسی همزمان متغیرهای ارزش فرزند بر تعداد فرزندان مورد تقاضا از دو مدل رگرسیون استفاده گردید که در مدل اول رابطه فواید و در مدل دوم رابطه هزینه های ناشی از فرزند بر تعداد فرزندان مطلوب مورد آزمون قرار گرفت که در جدول شماره ۸ نتایج آن آمده است. براساس یافته ها متغیرهای مستقل این دو مدل در متغیر وابسته تأثیر معنی داری دارند. فواید اقتصادی و امنیتی ناشی از فرزند با تعداد فرزندان مطلوب رابطه مستقیم و محدودیت ها و فرصت های از دست رفته و هزینه های اقتصادی با تعداد فرزندان مطلوب رابطه معکوس دارند. به بیان دیگر نحوه ارزش گذاری فرزند در تعداد فرزندان مطلوب مؤثر است.

جدول شماره ۸- ضرایب رگرسیون برای تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر تعداد فرزندان مطلوب

Beta	متغیرهای باقیمانده در معادله	F	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه	متغیرهای مستقل
۰/۳۶۰**	فواید اقتصادی و امنیتی	۴۸/۸۹۵**	۰/۱۲۰	۰/۳۶۰	فواید ناشی از فرزند
-۰/۳۱۴** -۰/۴۵۲**	هزینه اقتصادی محدودیتها و فرصتهای از دست رفته	۶۴/۲۲۶**	-۰/۲۸۳	-۰/۵۳۲	هزینه های ناشی از فرزند

** معنی داری در سطح $P < ۰/۰۱$ * معنی داری در سطح $P < ۰/۰۵$

نتیجه گیری

این تحقیق به منظور بررسی عوامل مؤثر بر ارزش فرزند و رابطه آن با باروری صورت گرفت. ارزش فرزند به فواید و هزینه های ناشی از فرزند دسته بندی گردید تا تأثیر عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی، جمعیتی و روانی بر هر یک از آنان مورد بررسی قرار گیرد. براساس یافته های تحقیق در جامعه مورد مطالعه زنان و مردان بطور متفاوت فرزند را ارزش گذاری می نمایند. توجه زنان جامعه به فواید عاطفی ناشی از فرزند، اجتناب از تک فرزندی و نگرانی ناشی از فوت فرزند بیش از مردان بوده است و فرصت های از دست رفته ناشی از داشتن فرزند را بیش از مردان ارزیابی نموده اند. تفاوت زنان و مردان در نقش، موقعیت، و ... موجب می گردد که نگرشها و انگیزه های متفاوتی در مورد فرزند داشته باشند. از این رو به ارزشهایی که موجب ارضای تمایلات و نیازهای آنان می شود، اهمیت بیشتری قائل شوند.

با انجام این پژوهش مشخص گردید که سن ازدواج، میزان تحصیلات و درآمد خانواده در ارزش گذاری فرزند مؤثر می باشند. سن ازدواج با فواید اقتصادی، امنیتی و تکامل و توسعه خود همبستگی معکوس دارد. همچنین هزینه های عاطفی، خانوادگی و جسمانی ناشی از داشتن فرزند نیز با سن ازدواج همبستگی معکوس دارد. میزان تحصیلات با فواید کلی ناشی از داشتن فرزند همبستگی معکوس و با فرصت های از دست رفته و هزینه های اقتصادی ناشی از فرزند همبستگی مستقیم دارد. بین میزان درآمد خانواده با فواید اقتصادی، امنیتی و پیوستگی و تداوم خانواده ناشی از فرزند همبستگی معکوس وجود دارد.

براساس نتایج تحقیق بین میزان تحصیلات و درآمد خانواده با تعداد فرزندان مطلوب همبستگی معکوس وجود دارد. همچنین توجه به سطح کیفیت زندگی فرزند با تعداد فرزندان همبستگی معکوس نشان می دهد. بنابراین تأثیر عوامل روانی - اجتماعی در ارزش گذاری فرزند بیش از عوامل دیگر بوده است و به نظر می رسد کاهش میزان باروری در سالهای اخیر ناشی از عوامل روانی اجتماعی می باشد. از این رو توجه کافی به این عوامل در تدوین سیاست های جمعیتی ضروری است.

فهرست منابع:

- ۱- آقاجانیان، اکبر، رجبی، ماهرخ، ۱۳۶۴، ارزش کودکان و رشد خانواده در شهر و روستا، شیراز، دانشگاه شیراز
- ۲- باتامور، تی‌بی، ۱۳۷۵، جامعه شناسی، ترجمه سید حسن منصور و سیدحسن کلجایی، تهران، انتشارات حبیبی
- ۳- تودارو، مایکل، ۱۳۷۰، توسعه اقتصادی در جهان سوم، ترجمه غلامعلی فرجادی، تهران، انتشارات برنامه و بودجه، چاپ پنجم
- ۴- رئیس، عنایت ا...، ۱۳۷۶، بررسی پدیده فرزندخواهی و ارزشهای مثبت و منفی کودکان برای والدین، شیراز، دانشگاه شیراز
- ۵- عزیزخانی، عبدالله، ۱۳۷۵، ارزش فرزند و بعد خانواده در روستا، دانشگاه تهران، دانشکده علوم اجتماعی
- ۶- فرزاد سیر، کامران، ۱۳۷۱، عوامل اقتصادی اجتماعی مؤثر بر رفتار باروری مناطق روستایی استان یزد، تهران، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده علوم انسانی
- ۷- محمودیان، حسین، ۱۳۷۸، یادداشتهای درس باروری کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده علوم اجتماعی
- ۸- هریسون، پل، ۱۳۶۴، درون جهان سوم، ترجمه شادات وجدی، تهران، انتشارات فاطمی

منابع انگلیسی

- 9-Bhende, Asha, 1988, **Principles of population studies**, Himalaya Publishing House, Bombay:76-285
- 10- Fridman, Debra & other, 1994, **A theory of the value of children Demography**, Vol.31(3):375-394
- 11- Graff, harvay.J,1979, **Literacy, Education and Fertility past and present**, Population and Development Review, vol.5(1):11g-122

فصلنامه جمعیت شامل مقالات علمی و نتایج تحقیقات جمعیتی زیربند می باشد. حق اشتراک یکی از منابع تأمین مخارج این نوع نشریات است. در صورتی که مندرجات و روش فصلنامه را می پسندید و ماندگاری آنرا برای جامعه مفید می دانید ما را یاری کنید.

بهای اشتراک سالانه (۴ شماره) با احتساب هزینه پستی برای:

مؤسسات، شرکتها و مراکز تحقیقاتی و اشخاص حقیقی و حقوقی ۲۰۰۰۰ ریال
اساتید و دانشجویان ۱۵۰۰۰ ریال

شرایط اشتراک:

۱. تکمیل فرم زیر و ارسال آن به آدرس: تهران، خیابان امام خمینی، شماره ۸۸۴، کد پستی ۱۱۱۳۶، سازمان ثبت احوال کشور، دبیرخانه فصلنامه جمعیت. (صندوق پستی ۱۱۱۳۶۵/۶۶۹)
۲. ارسال فیش بانکی حق اشتراک به حساب جاری ۹۰۲۰۵ بانک ملی شعبه حافظ میدان حسن آباد.
۳. برای دانشجویان و اساتید، تأییدیه واحد آموزش زیربند مبنی بر اشتغال به آموزش یا تحصیل.

✂ .....

برگ تقاضای اشتراک در فصلنامه جمعیت:

کد اشتراک: □□□□-□□□□	
نام شرکت / مؤسسه:	نام خانوادگی:
نام:	شغل:
میزان تحصیلات:	نشانی:
نشانی:	کد پستی:
صندوق پستی:	

در صورت نیاز به اطلاعات بیشتر با تلفنهای ۷۷۰۵۹۵۹ و ۷۷۰۷۱۳۳ داخلی ۴۸۷ و دورنویس ۷۷۰۶۰۵۰ دبیرخانه فصلنامه تماس حاصل فرمایید.

THE VALUE OF CHILDREN FROM THE VIEW POINT OF YOUNG COUPLES AND ITS RELATIONSHIP TO FERTILITY

By: Dr. H. Mahmoodian & M.R. Pourrahim

■ The Present article entitled “Value of children from the view point of young couples and its relation to fertility” categorize the value of children into costs and benefits originated from children. Hence this study review influence of economic, social, demographic, and psychological factors on the value of children. It also tends to consider the relation between value of children and above – mentioned factors with fertility.

The survey method is used as the methodology of the research and the required data have been collected by questionnaires filled in by a sample of 330 people consisting of 159 females and 171 males.

The collected data was then processed using SPSS through which the relation and the amount of influence of independent variables on dependent variables are designated. The research then results in the following conclusion:

In the society under study, women and men valued children differently. Age at marriage, level of education, place of birth and place of residence, and the amount of family income have diverse influences on the costs and benefits originated from children.

Different economic, social, demographic factors and the value of children have significant relations with the number of wanted and /or ideal number of children.

Keywords:

Cost - benefit, fertility, value, psychological factors .

**THE EFFECT OF SOME EDUCATIONAL FACTORS AND
ECONOMIC POVERTY ON EDUCATION WASTAGE OF
STUDENTS
IN YAZED UNIVERSITY**

By: Akbar zare Shahabady

■ This article considers the problem of education wastage in universities and this problem is expected to be intensified in future and every year a part of resources, economic and human potentials of society in universities is lost, the consequences of this problem appears as dismissal, drop-out, to dispense with education, and rejection in courses. Further more unwholesome consequences affect the individual, familial life and cause many social disorders.

In the article influence of educational factors and economic poverty on education wastage are studied. The method of this research was survey and data was gathered by questionnaire. Society of this research involves 5500 students of Yazd university, which were studying in the academic year 1997-1998 among which 320 students were selected as a sample by a simple random sampling method. This data was analyzed in frame of frequency tables, Barcharts and statistical tests by SPSS software.

Findings of this research show that economic poverty is the main cause of education wastage of students.

Key words:

Student, education wastage, to dispense with education, dismissal, economic poverty.

THE ISLAMIC ATTITUDE TOWARDS FAMILY (CON SANGUINE) MARRIAGES

By: Dr. Ahmad Ketabi

■ Unpleasant consequences of consanguine marriages concerning the physical, psychological and mental health of children are almost indisputable and evident to the present day science.

Therefore the Islamic point of view in this issue is of great importance as such marriages are widely common in Iran, specifically in rural areas.

The article tries to study Islamic attitude towards such marriages with regard to Islamic religious juries prudence (feqh) and according to documents.

The content and discussions in the article may cautiously be formulated that Islam does not recommend family (con sanguine) marriages. It is evident that validity of the data needs to be examined by experts, as the study is unprecedented.

The article at the end has some hints to views of philosophers, historians and Islamic ethicists on the family marriages.

Key words:

Family (consanguine) marriage, crossed cousins, fosterage.

PROBLEM SOLVING IN GROUP (AN EVALUATION OF THE FUNCTIONS OF SHIRAZ FAMILY PLANNING CENTERS BY A GROUP OF WOMEN)

By: Dr. M.T. Iman & S. Garossi

■ Problem-solving technique in-group is used to solve problems in social, occupational and organization life. This technique emphasizes on creative thinking instead of merely relying on analytical results. Members of group who are creative and thinker try to determine the causes of the crisis and to find out ways to solve the problem when they defend the problem and recognized critical points using group process under the influence of the group inter-actions and dynamics. Ultimately they solve the problem by the method they have all agreed upon.

Problem solving in-group has always a main object, which all members try to follow through critical thinking and comments.

Members of groups accept this technique, as they know problems are not personal and people need and favor common and group work.

In this paper Michel Robson's model in problem-solving is introduced and verified based on data which were collected from a group of women who had referred to the family planning centers in Shiraz city.

The paper aims to evaluate the functions of family planning centers based on the view points of those referring women.

Keywords:

Problem solving, group, fishbone, Parreto diagram

IMBALANCED SEX RATIOS IN THE MARRIAGE AGES

By: N. Douroodi /Ahi

■The Imbalanced sex Ratios in the marriage ages is a phenomenon observed in countries involved in second world war and also in developing countries with accelerated demographic transition. To be more exact, in any case that men or women are not available in the main age groups of marriage for any reason (war or immigration) there will be imbalance and marriage squeeze. In the last 50 years specifically the women have greatly suffered from this phenomenon in developing countries.

The article studies this problem in Iran, using available data of the 1966 to 1996 (1345 to 1375) Iranian censuses, considering also views and results of demographers' researches.

The findings show radical changes in the mean singulate age at marriage and age structure of never married population. Sex imbalances problem which has intensified during 1986-1996 period has led to an increasing female surplus in these age groups while the 10 years old population has grown only 2.7 times in the recent 30 years period, the never married female population increased 12 times in the same period.

Applying various scenarios, it appeared that if men marry with women in an older age group the surplus will almost disappear and if they marry with the women in the same age group the problem will be alleviated to some extent.

Keywords:

Sex imbalanced, marriage age, marital status, marriage squeeze

POPULATION

Published by:
**NATIONAL ORGANIZATION FOR CIVIL
REGISTRATION**

Under the Supervision of:
Dr. Ali Akbar Rahmani
Editor in chief:
Dr. Mohd. Javad Mahmoudi

Address: No. 184, Imam Khomeini Ave. Tehran, Iran.

Email : [pop_quarterly @ yahoo.com](mailto:pop_quarterly@yahoo.com)

Web: WWW.NOCR.IR

☎ 009821 6706050

شناسنامه

نام نشریه: جمعیت (فصلنامه علمی - ترویجی)

سال دهم، شماره ۴۱، پائیز ۱۳۸۱

صاحب امتیاز: سازمان ثبت احوال کشور

مدیر مسئول: دکتر علی اکبر رحمانی

سر دبیر: دکتر محمد جواد محمودی

زیر نظر هیأت تحریریه

اعضای هیأت تحریریه:

ارژنگ امیر خسروی

دکتر ناصر تکمیل همایون

دکتر حبیب اله زنجانی

دکتر سید محمد سید میرزایی

دکتر عطاء اله متین

دکتر خسرو مرآت

دکتر محمد میرزایی

ویراستار: محمد کاظم تاجبخش

صفحه آرایی: دبیرخانه فصلنامه - معصومه مؤمن طایفه

تیراژ: ۳۰۰۰ نسخه

چاپ، لیتوگرافی: روزنامه جمهوری اسلامی (رجا) تلفن ۷۵۳۳۹۴۶

- فصلنامه در قبول یا رد متون دریافتی برای انتشار مختار است.
- مطالب و مقالات مندرج در نشریه منعکس کننده آرا و عقاید نویسندگان است.
- نقل مطالب نشریه با ذکر مأخذ آزاد است.

نشانی: تهران، خیابان امام خمینی (ره)، شماره ۱۸۴، کدپستی ۱۱۱۳۶، سازمان ثبت احوال کشور.

تلفن: ۶۷۰۵۹۵۹ و ۹-۶۷۰۷۱۳۳ داخلی ۴۸۷، دورنویس: ۶۷۰۶۰۵۰ صندوق پستی: ۶۶۹-۱۱۳۶۵

Email: pop_quarterly @ yahoo.com

Web: WWW. NOCR.IR

فهرست

صفحه	عنوان
۱	* عدم توازن نسبت های جنسی در سنین ازدواج ..... ناهد درودی آهی
۲۳	* حل مسئله در گروه (ارزیابی عملکرد مراکز تنظیم خانواده بر مبنای نقطه نظرات مراجعه کنندگان زن) ..... دکتر محمدتقی ایمان - سعیده گروسی
۴۵	* زناشویی های خویشاوندی (همخون) از دیدگاه اسلام ..... دکتر احمد کتابی
۶۹	* تأثیر فقر اقتصادی و آموزشی بر اکت تحصیلی دانشجویان در دانشگاه یزد ..... اکبر زارع شاه آبادی
۸۹	* ارزش فرزند از دیدگاه زوجین جوان و رابطه آن با باروری (مطالعه موردی شهرستان بهشهر) ..... دکتر حسین محمودیان - محمدرضا پوررحیم
۱	* چکیده مقالات به انگلیسی ..... محمد گودرزی

